

SCOLA ROMANA.

Foia pedagogica si didactica

pentru interesele institutelor de cultura si ale organelor acestora.

Edata si redigeata de

Joanu Candrea si Basiliu Petri.

Ese odata in septemana, Vineri'a. Pretiulu pe unu anu 5 fl., pe diumetate 2 fl. 50 cr. — Pentru insertiuni: câte 5 cr. de siru si timbrulu.

Sabiiu, 14. Ianuarius v. 1877.

Prenumeratiunile si corespundintiele suntu a se adresá la: Redactiunea „Scólei romane“ in Sabiiu (Hermannstadt, Nagy-Szeben) franco

Unele idei despre necesitatea de reforme privitórie la instructiunea sciintieloru naturale din institutetele nóstre de invetiementu.

(De Dr. A. P. Alessi.)

II.

Trecúndu la partea acést'a, se examinezu impreuna cu cetitorii acestoru síre insemnatarea sciintieloru naturale din tóte scólele nóstre, mánecandu din vederi practice.

Inainte de tóte 'mi permitu a reaminti, ca scopulu instructiunei este si trebue se fia si viét'i'a practica, tienendu-se adeca contu de necesitatile societatiei si a poporului.

Scól'a are pre langa altele de a-i usiorá lupt'a pentru esistintia, de a-i procurá midilócele, prin cari singuru póte reusi invingatoriu, de a-i luminá drumulu, pre care póte se-si câstige o stare materiala buna, carea este conditio sine qua non pentru progresulu in cultura, literatura si civilisatiune.

Pana candu unu individu este silitu a se luptá pentru conservarea esistintiei sale; pana candu cugetarea sa este concentrata numai la aceea ce are se mance mane; pana candu seraci'a-i este amica nedespartita: de securu nu-i vá sborá fantasi'a prin regiuni inalte, nu vá avé tempu se conlucre la fabricarea de idei salutari pentru omenime, nu-lu vá furá mintea se faca poesii seau se fundeze scóle filosofice. Omulu seracu si flamandu este lipsitu de aceea trinitate nedispensavera pentru unu promovatoriu de cultura si literatura, adeca de inspiratiune, indemnu si musa.

Aceste dise despre unu individu se referescu si la unu poporu. Unu poporu lipsitu de buna-starea materiala este impiedecatu in progresulu culturalu.

Unu poporu, pana candu are se se lupte cu natur'a, pana candu este silitu a duce o viét'ia prosaica, ingrigindu-se numai de midilócele subsistintiei, nu póte avé pamentu bunu, in care se se desvólte si se in-florésca artile si sciintiele, in care se prospereze cultur'a si civilisatiunea. Deci starea materiala este pamentulu vegetalu, in carele singuru potu se incoltiésca,

se se desvólte si se crésca arborii culturei unui poporu. Istori'a civilisatiunei popóraloru ne testéza acestu adeveru cu date positive, dins'a ni spune, cà cele mai vechi popóra in cultura au fostu poporulu indianu, chinezu si poporulu egipténu, cari au ajunsu la acea cultura numai dupace venira in pusetiunea unei stari materiale bune, la care fura ajutati si promovati de ins'asi natur'a. Unu pamentu fertilu, o vegetatiune abundanta si manósa nu numai cà a asecuratu esistint'i'a poporului indicu si chinezu, nu numai cà li-a implutu camerile si celariele de proviante pentru mai multu tempu inainte, dar' prin acést'a li-a dispensatu de lucruri fizice grele, la cari erau condamnate alte popóra de sub impregiurari mai puçinu favoritórie si li-a oferitu tempu si musa pentru lucrari spirituale.

Asemene erá dispensatu si poporulu egipténu dela o munca intensiva si ostenitiósa prin binefacerile Nilului, o impregiurare favoritóre de a se ocupá cu arti si sciintie si a radicá monumentele colosale, ce si astadi vorbescu omenimei de unu tempu in care cultur'a egipténa erá in flóre.

Esaminandu cu atentiune fasele desvoltarei culturei si civilisatiunei omenesci, cautandu si urmarindu desvoltarea loru pana la isvoru, ne vomu convinge cà ele se incepu la popórale orientale, la Indiani, Chinesi, Egipteni, Babiloneni etc. adeca cu unu cuventu la acele popóra, cari au fostu fericite a ajunge mai antáiu la o stare materiala buna. Pre candu pre popórale Nordului le aflamu persistandu in o lupta intensiva cu natur'a si le vedemu in o stare primitiva, pre atunci aflamu Orientulu radicatu la o stare insemnata de cultura. Sciintiele, artile, comerçiu si industri'a, tóte 'si au originea si sborulu la popórale Orientului.

Nenorocirea acestor'a a fostu numai, cà precandu natur'a li-a deschisu tóte comorile sale si li-a crutiatu dela lucruri fizice grele, in acelu tempu li-a incantatu spiritulu, li-a letargiatu si li-a facutu sclavele naturei, li-a fabricatu catene grele si puternice, ce le tienu si astadi legate de mani si petióre, cá se nu mai póta continuá progresulu in cultura. In oglind'a religiuniloru acestoru popóra se reflectéza influenti'a des-

potica si temerarie a naturii in tóta integritatea sa, se vede portretul unui poporu sclavu.

Dar' nu numai dela popórale Orientului ni procuram convinctiunea, cá in florirea starii materiale conditionéza in prim'a linia in florirea si prosperarea culturii unui poporu. Clasicismul grecesu si latinu se datéza numai dela acela tempu, decandu poporul grecu si romanu a venitu in posesiune de averi frumóse, numai dupace prin comerciú, industria si expeditiuni belice au inceputu a se gramadí averile in man'a acestoru popóra. Numai dupa acést'a a inceputu a se cultivá filosofí'a, retoric'a, poesi'a, sculptur'a, arhitectur'a, si cu unu cuventu a se radicá tóte sciintiele si artile la aceea clasicitate, ce si astadi servescu de modelu, má au devenitu o auctoritate chiar si pentru tempulu presentu. Multi traiescu si astadi in aceea nenorocita idee, cá clasicismul grecu si romanu nu se póte ajunge, este o opera de perfectiune, ce posteritatea lui pana la noi si de aci in venitoriu in desiertu se va încercá a-o ajunge, cáci nu-i va succede nice candu. La ast-feliu de ómeni magnetisati de clasicismul anticu este bine se le dăm buna pace se traiesca si ei cu ideile si fantasi'a lor. Totu omulu 'si are diei seí. . .

Este dreptu, ca poporul grecu si romanu si dupa dinsele si celelalte popóra europene avura mari lupte cu natur'a si cu elementele sale, pana in urma au reusítu invingátorie. In acést'a lupta inse li-sau otelitu fortiele atátu de tare, cátu au remasu invingátorie pentru totu-de-un'a. Pre aceste popóra nu li-a intempinatu natur'a cu binefacerile sale, nu le a deschisu si introdusu cu aceea buna vointia in camerile sale, cá pre popórale orientale, aceste trebuiau se muncésca amaru pentru cástigarea panii de tóte dílele, trebuiau se lucre dí si nópte. Natur'a li-a pusu multe impiedecamente fačia de popórale orientale. Aceste inse tóte fura delaturate prin o vointia energica, prin o fórtia resoluta, prin nisuintí'a la nedependintia si libertate, prin unu spiritu liberu, nepreocupatu si nesclavatu de fenomenele si elementele naturii, prin impulsiiunea de a scrutá, esaminá si studiá totul ce se intempina in viétia si a aplicá cele descoperite si inventate in favorulu lor, cari proprietati tóte compunu caracterulu acestoru popóra, si prin cari dinsele au sciutu remané victoriósa in lupta cu natur'a si folosi tóte avutíele si avantajiele sale pentru prosperitatea si bunastarea lor.

Si cá se ne convingemu si mai bine despre averulu, cumu-ca starea materiala este bas'a culturii, se privimu numai la popórale de astadi mai insemnate prin cultura. Urmarindu pasu de pasu desvoltarea culturala numai a poporulu francesu, briticu si germanu, vomu descoperi, cá o inaintare cu succesu in cultura se datéza numai de atunci, decandu s'a radicatu si a in florit industri'a si comerciulu si prin aceste s'a amelioratu si promovotu starea materiala a poporulu, care l'a emancipatu de munc'a prea incordata, li-a lasatu tempu si musa se se póta ocupá cu filoso-

fi'a, poesi'a, pictur'a, sculptur'a, astronomi'a etc. . . , a-si inavutí literatur'a nationala, cu unu cuventu starea materiala li-a permis a-si cladí unu edificiu grandiosu, unu edificiu de cultura nationala, care este admiratu.

Dar' nu numai unu individu, carele voiesce sese ocupe seriosu cu sciintí'a seau cu artile, are trebuintia neconditionata de bunastare materiala, cá astfeliu se fia scutitu de la ocupatiunile ce-le-ar reclamá subsistintí'a sa, — acést'a o pretindu sciintiele si artile cá atari. Pre terenulu geografiei, a istoriei, a sciintieloru naturii, si cu deosebire a astronomiei, atátu poterile spirituale, dar' cu deosebire poterile materiale ale singuraticiloru au fostu cu multu mai debile si necapabile de a le promová pe calea progresulu la stadiulu in cari se afla astadi. Spre acestu scopu s'a veditu necesitatea de a se infintiá reuniuni si a se arangiá expeditiuni sciintifice, a se infintiá musee, cabinete, laborátorie, bibliotece, a se radicá observátorie astronomice si universitati, cari au fostu, suntu si voru remané pentru totu-de-aun'a focularele adeverate ale sciintieloru. Dar tóte aceste atátu de necesarie la progresulu sciintieloru si a culturii, au pretinsu si pretindu mari sacrificie materiale, sacrificie, cari numai unu poporu ce se bucura de o stare materiala mai buna, numai unu poporu avutu le póte prestá, ér' unu poposeracu nice candu. . . Cu cátu unu poporu posiede mai multe reuniuni sciintifice si universitati, cu atátu progreséza mai rapede pre calea culturii si a civilizatiunii, si cu cátu unu poporu se bucura de o stare materiala mai fericita, cu atátu i se inmultiescu mai tare reuniunile sciintifice si de arte, cu atátu va numerá mai multe universitati si va arangiá mai multe expeditiuni pre marea polara si prin centrulu Africii etc. . . . Éta dara insemnatatea starii materiale pentru progresulu culturii si alu civilizatiunii; éta dar' cá averea cea atátu de prosaica pentru omenii ideali este títin'a culturii, este bas'a cea mai solida, pre care numai se póte cladí edificiu durabilu alu unei natiuni, ce crede in unu venitoriu. De aci consecintí'a logica ne impringe se pretindemu din tóte poterile, cá déca noi dorimu a inaintá pe calea de cultura si voimu a ni radicá unu palatiu maretiu, solidu si durabilu de cultura, se staruimu mai antái a ni ameliorá starea materiala, a veni la averi materiale, se scótemu mai antái poporul din seracia.

Averea materiala a fostu, decandu cunóscemu istori'a, balanti'a societatiei omenescei dins'a a fostu in totu-de-una si in tóte directiunile datátore de tonu, a fostu domnitória. Averea ne va radicá in cultura, literatura si civilizatiune, averea ne va salvá venitoriulu nationalitatii nóstre. —

E bine, suntemu de acordu — mi-se-va raspunde — si subscriemu tóte aceste; dar ce afacere are averea cu insemnatatea sciintieloru naturale in institutele nóstre de invetiementu? Me voiu încercá se vi raspundu.

(Va urmá.)

Starea instrucțiunii publice în Ungari'a și Transilvani'a.

De când domina dualismul s'au publicat până acum cincisuteștiri oficiale despre starea instrucțiunii, adică a școlilor și altor institute din Ungari'a și Transilvani'a. Alu cincisuteștiri buletinu compilatu de câțiva referenți ministeriali se tipări firesce sub firm'a dlui ministru Augustu Trefort și se depuse pe m'es'a dietei. Acest'a e unu volumu grosu de 60 de c'ole, din care 249 pagine cuprind informatiuni scolastice. D'iariele mari facu din tr'insulu estrase lungi și totusi observa, că informatiunile date de ministeriu aru fi prea macre, că-ci aru lipsi multe lucruri demne de știutu. Și totusi 60 de c'ole tiparite! Dara fia; noi ne suntemu detori noue însine a sc'ote și la locul acest'a celu pușinu câte-va date scolastice, care trebue se ne intereseze pre toti. Buletinulu se ocupa cu starea instrucțiunii publice din anii 1873/4 et 1874/5.

În a. 1874 eră copii de ambele sexe, conșcriși că obligati a amblă la sc'ola dela etatea de 6 ani înainte în totu cuprinsulu acestoru două țeri 2,137.207; dara dintre acestia numai 1,543.009 se afla în etatea dintre 6 și 12 ani. Numerulu comuneloru politice, în care s'au conșrisu ac'osta tinerime, este 11.743. În aceste comune erău 15,387 școle de baiati, seau cumu le d'icu, elementarie și populare, din cari numai 1556 asia numite comunale și de ale statului; t'oste celelalte, adică 13,831 suntu confessionale. Statulu mai facu în 1874 pe spesele sale 56 populurie, se întielege magiare, cu 96 docenti.

Dintre pruncii de ambele sexe obligati a amblă la sc'ola, au frecuentatu 1,497,144, eră 642,063 n'au mersu la nici o sc'ola. Asia s'ar potea dice, că dintre copii obligati 70 procente invetia carte. Înainte cu câți-va ani eră și mai reu, că nu invetia carte nici 50 %. Este inse prea bine de înșemnatu, că aci domina disproporțiuni mari nu numai între cetati, opide și sate, ci și între diverse regiuni ale țerei; preste aceste s'emenata tare, că în cifrele statistice s'au v'iritu ici coala și erori și contradic'eri gr'ose, asupra carora ar fi prea lungu a întinde comentarie și critice. Cându vomu cită cifre speciale, vomu fi cu mai multa atentiune la Transilvani'a, că se d'amu materialu de studiu comparativu.

Dupa buletinulu ministerialu în a. 1874 în mai multe ținuturi ale Transilvaniei a scadiutu nu numai numerulu școlarilor, ci chiar și alu școlilor; pe airea eră școlele s'au înmultitu. Asia a scadiutu numerulu școlilor în ținuturile secuiesci: Ciucu (Csik) cu 21, în Trei-scaune cu 32, în sc. Muresiului cu 12, în alu Odorheiului cu 17. Din contra, școlele s'au înmultitu și anume în comitatulu Dobăcei cu 7, în Alb'a de susu cu 5, în distr. Fagarasiului cu 7, în comitatulu Huned'orei cu 36, în sasime cu 9, în comitatulu Clusiului cu 13 școle. De alta parte în sasime, în Solnocu și Alb'a superioara au amblatu mai pușini

copii la sc'ola dec'atu în 1873. Numerulu absentieloru dela sc'ole s'a urcatu în cele 9 luni ale anului la 1,103,907, dintre cari au fostu pedepsite numai 116,924. În același anu 1874 au parasitu de totu sc'ola 427,924 asia, că dintre aceia 115,204 sciău numai citi, 312,720 citi și serie. Pușina tr'eba dela etatea de 6 ani până la 12 ani!

Se mai dice, că între cei cari ambla la sc'ola, 740,577 aru fi Magiari, 264,152 Nemti, 173,287 Romani, 217,190 Slovaci, 35,675 Serbi, 27,349 Croati (din Ungari'a, nu cei din Croati'a), 38,914 Ruteni. Acestea cifre comparate cu numerulu populațiunii, împartite dupa nationalitati genetice, și cu celu mai din susu, nu potu se fia exacte. Se pare asia, că toti câți invetia în școle magiare, se considera de Magiari, plus Jidovii, Tigani și alte natiuni straine.

Se arata mai departe, că în 6822 de școle limb'a instrucțiunii, a sc'olei, este cea magiara, în 1273 cea nemti'esca, în 3001 cea roman'esca și în 1971 cea slavica (tauti'esca). Aici s'a uitatu a se memoră limbile serb'esca și rut'en'a, că-ci de și unu episcopu rutenu se încercă a introduce esclusiv limb'a magiara în școlele rutene, dara pușinu îi succese, eră la Serbi nu va riscă nimeni unu atentatu că acela, că-ci ar fi vai de sufletulu și de ósale lui.

Numerulu docentiloru în 1874 fusese de 19,610; din aceia inse numai 15,375 aveau atestatu dela vre-o sc'ola pedagogica, ceialalti cumu a datu D-dieu. Din toti, 17,754 erau aplicati definitivu, restulu pe proba. Ori c'atu de mare ni s'ar pareca acelu numeru de docenti, elu totu nu este de ajunsu, pentru-că în multe școle se vinu preste 80 de școlari pe câte unulu; dara de s'ar și veni numai câte 80, totu aru mai lipsi în ambele aceste țeri 7130 de docenti.

Edificie scolastice în 1874 se numerau 15,390, din care 13,792 proprietate a școlilor, celelalte împrumutate ori închiriate cu anulu. Între acelea încaperi suntu f'orte multe facute din lemmu, acoperite cu s'indile, cu paia seau tresthia. Erău și 6457 școle de pamentu, 10,018 gradini la școle, 3447 localuri de gimnastica și numai 1884 bibliotece, se întielege, at'atu de modeste, în c'atu prea pușine merita aceea numire.

Venitulu totalu alu tuturor școlilor elementarie sumatu la unu locu a fostu de 7,848,243 fiorini v. a., din care 5,802,728 fl. în bani numerati. Din taxele scolastice anuale intrasera 948,382 fl. Sum'a speseloru anuale pentru t'oste școlele se urca la 7,848,243 fl., din care în platile docentiloru au mersu 5,664,014, pe încalditulu școlilor 569,544 fl., pe recușite scolastice 92,013 fl., pe diverse 873,106. Cându ai împarti sum'a într'ega, c'ata se dete în salarie, cu numerulu tuturor docentiloru, atunci s'ar veni la unulu câte 319 fl. pe anu. Împartierea inse este, precumu șcimtu toti, cu totulu alt'a. Cele mai multe școle fiindu confessionale și fia-care sc'ola proprietate a comunitatiloru ecleslastice dupa confessiuni, fia-care 'și platesce pre docenti sei cumu voiesce seau cumu p'ote. Legile ungueresci

facu sila confessiuniloru, cá se-i platésca câte cu 300 pana 400 fl. si mai multu, éra déca nu se intempla acésta, gubernulu le amerintia cu inchidere, elu inse nu le póte ajutá din veniturile statului. Că statulu nu le póte ajutá, se adeveresce pe deplinu chiaru cu acestu buletinul ministerialu, care precumu se vedîu mai susu, arata curatu, că scóle elementarie fundate de comunele politice si de statu abia suntu 1556, éra la altu locu spune, că statulu ar fi ajutat scólele elementarie cu 623,973 fl. 25 cr.; se intielege si aci, că acestu ajutoriu se deriva in partea sa cea mai mare spre sustinerea scóleloru curatu magiare, éra celelalte védia-si de capulu loru, cà-ci sutele de milióne, pre care le platescu alte popóra ale acestoru tieri in contributiuni nenumerate, directe si indirecte, trebuescu pentru alte scopuri, de es. cá se se faca drumuri de feru familiarie, care se tréca preste mosiele domniloru, seau si mai bine, spre a colonisá Secui p'intre Romani, dara inca si mai cu scopu, se ne batemu cu Rusii, spre a scapá de ei pe Turci. Din acelu ajutoriu se dau capitalei 100 de mii, la comitatulu Temesiu pentru scóle magiare 49,559, in Torontalu 40,724, in sasime si anume la Ciangai etc. 78,659 fl.

Averea imobila in case, gradini, agri etc. a tuturor scóleloru elementarie este pretiuita in valóre de 7,474,116 fl., éra in fonduri seau bani mai au 2,579,005 flor.

In scólele de repetitiune inca ambla multa tinerime din ceea ce a trecut de 12 ani in susu.

Scóle pedagogice numite si preparandie (in Franci'a si Romani'a scóle normale) in 1874 erau 58, din care 10 femeiesci. Din tóte, 20 suntu ale statului, tóte celelalte confessionale. In tóte acelea 58 au fostu 2651 candidati sub 158 de profesori.

Gubernulu ungurescu insiste si pentru infintiarea instituteloru de copii mici dela doi ani in susu (Kisdedóvó intézetek, nemt. Kleinkinderbewahranstalt), alu caroru scopu spusu pe fácia se dice a fi, cá doice puse inadinsu cu plata se ingrejésca de copiii proletariloru seraci de pe la cetati si de ai agricultoriloru la sate, pre cátu tempu mamele se afla la lucru, ceea in fabrice, acestea la campu. Dara adeveratulu scopu este celu propusu inainte cu 46 de ani prin br. Nic. Vese-lényi si de atunci propagatu mereu dupa impregiurari, cá adeca in acelea institute se magiariseze pe pruncii altoru nationalitati din etatea cea mai frageda. Las' cá, de es. mam'a de romanu 'si ié copilulu intr'o albia (tróca pe capu, seau numai in braçia) la campu, si mai bine ar mori decátu se-lu lase „pe mani straine, la femei de alte limbi,“ dara popórale se desteptara multu mai curendu cá se védia acea cursa, si asia institute de acelea in totu cuprinsulu Ungariei si alu Transilvaniei suntu numai 198, — pe care statulu le ajuta cu 15,200 fl. Nici chiaru mamele magiare nu vréu se audia de asemenea institute de ieniceri mititei. Statulu acesta nu e statu de fabrice, ci aprópe numai statu de agricultori si de simpla burgesia, prin urmare institu-

tele de copii mici n'au ratiunea de a fi, decátu celu multu pentru copiii femeiloru cadiute, care-si dau fetii loru pe mani straine.

Se pare ca in scólele elementarie mai este inca mare lipsa de carti scolastice. Acestu lucru abia se póte pricepe, mai alesu dupa-ce tipariulu in dilele nóstre nici-decumu nu e scumpu, éra chárta de tipariu cu pretiu de bajocura. Din buletinul aflamu numai, ca dela tipografi'a universitatiei s'au vendutu in a. 1874 carti scolastice magiare 248,397, nemtiesci 77,509, slovace (tautiesci) numai 9,395 etc. Atâta inca se scie, ca 193,364 copii de diverse confessiuni au amblatu la scóla fora nici-o carte, fora se aiba macaru ABC-darie. Acést'a este mai multu decátu satira asupra scóleloru ungaro-transilvane. Apoi dara tipografiele diecesane ce voru fi facându, déca nu tiparescu nici macaru carti scolastice? Alti voru a sci, ca si care se tiparescu, pe la unele diecese, aru fi indoitu, uneori intreitu mai scumpe, decátu spre es. cele nemtiesci. In 1874 ministeriulu a cumperatu si impartitu carti scolastice de 57,336 fl., dara acésta suma n'a ajunsu nici la scólele magiare. La alte popóra se afla binefacatori, carii pórtá spesele tiparirii pentru câte 50—100 de mii de es. ABC-darie, aritmetice, carti de lectura s. a., din care apoi la copii seraci se impartu gratis, éra celorulalti cu unu pretiu scadiutu, adeca cu câstigu de 3—5 %.

Buletinulu ministerialu in colectiunea dateloru sale statistice despre gimnasie se intinde pe doi ani scolastici, 1873/4 si 1874/5. Noi ne vomu margini la sem. II. 1875. In acest'a numerulu gimnasieloru mici si mari, seau cumu se numescu in Romani'a, gimnasiu si liceu, erá 146, numerulu profesoriloru 1768, alu scolariloru 27,144. Din acestia se dice, cá Magiari aru fi fostu 20,773, Germani numai 2476, Slavi 1101, Romani 1051, Serbi 480, Ruteni si straini 260. Spre a controlá cifrele acestea, lectorii interesati a le dá de capetâiu au se iée la mana publicatiunile din acelu anu, fia si numai ale celoru cinci gimnasie romanesci, éra din altele se adauga numerulu studentiloru de nationalitate romanésca; se mai considere, cá numerosii studenti jidovi nu suntu memorati, si voru vedea spre mirarea dumnealoru marea diferentia. In Transilvani'a si in o parte mare a Ungariei suntu rare acelea gimnasie, in cari se nu se affe studenti de nationalitate romanésca din ambele confessiuni, carii au curagiulu, parinti loru si ei insii, a se dá si marturisi de aceea ce suntu, de Romani curati.

Scóle reale au fostu numai 35, din care 16 ale statului si 1 ajutata de statu. In acelea se aflau 431 profesori si 8086 scolari, intre carii 7526 Magiari, 1868 Germani, 153 Slovaci, 128 Romani, 288 Serbi, 21 straini. Dara Jidovi, Ruteni si Croati nici unulu? Nu se póte. Se vede cá si aci toti cáti asculta prelegeri magiare in scóle magiare se considera numai de Magiari. Proselitismu artificiosu!

Din pedagogi'a superiora esîra numai 12 candidati. In cea dela Clusiu erau cu totii 65.

Trecemu la cele d'ouë universitati.

In cea dela Buda-Pest'a la facultatea teologica rom. cat. au fostu 10 profesori si 75 clerici, intre aceia 19 gr. cat. La facultatea de drepturi 27 profesori si 1177 studenti. La facult. de medicina 54 profesori si 507 studenti. La fac. filosofica 58 profesori si numai 374 studenti. La farmacia 104. La obstetrica (mamos, mositu, ajutat'oria in nascere) 114 femei.

Pre tineric'a universitate dela Clusiu o aflamu in sem. II. 1875 asia: Facultatea de drepturi si de sciintiele statului cu 13 profesori si 163 studenti. Medicin'a 12 profesori, 123 studenti, alti 11 la farmacia si 62 m'osie. Filosof'i'a, filologi'a, istori'a 11 profesori, 52 studenti. Matematic'a, sciintiele naturale 9 profesori si 158 studenti, dintre cari nici unulu nu a pusu esamenu r'ogrosu. Studentii dela ac'asta universitate i'eu multe ajutat'orie (burse), anume dela statu 8800 fl., din alte fonduri 4690 fl. Cei dela preparandia inca i'eu dela statu 6000 fl.

Academi'a Iosefina de arte dela B. Pesta av'ù 40 profesori cu 685 studenti, la chemia, mechanica, architectura, ingineria superioare etc.

Facultati teologice de diverse confesiuni se afla in t'iera preste totu 41, din cari 20 romano-catolice, 3 gr. cat., 3 romanesci gr. resaritene, 8 luterane, 5 calviniane, 1 unitariana (sociniana la Clusiu), 1 gr. res. serb'esca la Carlovitiu. Numerulu profesoriloru 134, alu ascultatoriloru 766, candu la 1873 erau 1183 si la 1874 1152. Se p'ote c'ã intr'unu anu se fia scadiutu la 766? A se ved'ã conspectele diecesane!

Suntu si 13 academie, care consta numai din facultatea de drepturi, din cari 5 ale statului, t'ote celelalte confesionale, anume 2 catolice, 5 calvinesci, 1 luterana. In t'ote acestea in 1875 erau 111 profesori si 1418 studenti. Aici se observa, c'ã numerulu studentiloru de drepturi a inceputu se scadia tare in anii din urma; c'ã-ci de es. acelu numeru in a. 1873 fusese 1674, in a. 1874 1841. (Transilvani'a.)

Esercitiile libere de gimnastica in sc'olele elementarie.

In „Sc'ol'a Romana“ Nr. 26 din 1876 s'au aratatu important'i'a si ramii gimnastice'i in sc'ol'a populara; pentru aceea nu voiu repeti cele d'ise acolo, ci provocandu-me simplu la ele, me voiu ocup'ã de astadata singuru numai cu „esercitiile libere“, aratandu modulu loru de tractare in sc'olele elementarie. Prin ac'est'a credu a face unu micu servitiu mai cu s'ema aceloru frati invetiatori, cari pe tempulu, candu au absolvitu studiele, nu au avutu norocirea a invetiã si gimnastic'a, 'er acumu c'ã invetiatori suntu necesitati a o propune.

C'ã introducere in esercitiile gimnastice se i'è:

I. Positi'a

Fste sciutu, ca corpulu, lasatu fiindu in desvoltarea sa naturala, de multeori i'è o positi'a incomoda, carea se p'ote observ'ã at'atu la mersu, c'atu si candu cine-va st'ã seau siede, de unde se nascu multe diformitati; deci pentru impiedecarea acestora trebue se invetiamu pre fragedele mladitie de mici la o positi'a omen'esca regulata. Mai potrivita este positi'a ostasi'esca, adeca urmat'ori'a: Dupa-ce copii au esitu la locul de gimnastica, se facu pana la 4 renduri, dupa numerulu eleviloru; rendurile trebue se fia departate unulu de altulu de 2 pasi, pentru c'ã invetiatoriulu se p'ota merge printre ele, spre a observ'ã positi'a eleviloru, punendu inse in rendulu primu pre cei mai mici. Formandu-se astfeliu s'irurile, se incepe a li-se arat'ã positi'a dela peti'ore pana la capu. Se scie, ca ori ce corp cu c'atu are o basa mai lata, mai mare, cu at'atu positi'a lui este mai sigura; pentru aceea talpele peti'oreloru nu trebue se fia cu v'êrfurile degetelor apropiate, ci avendu calc'ãiu langa calc'ãiu, v'êrfurile peti'oreloru trebue se fia at'atu de departate de olalta, c'ã sucindu calc'ãiulu petiorului dreptu inainte, se ajungemu cu elu la v'êrfulu petiorului stangu, remanendu degetele in positi'a de mai inainte. Peti'orele trebue t'ienute dreptu, genunchii intinsi si pulpele lipite puçinu un'a de alt'a; spinarea asemenea intinsa, pantecele trasu indereptu, manile lasate liberu in diosu cu degetulu celu mare (grosu) inainte; capulu 'er liberu, nici prea lasatu inainte, nici incordatu preste mesura si datu indereptu; barb'a trasa si privirea dreptu inainte. D'eca privimu unu copilu, care st'ã in ac'asta positi'a, din façia, positi'a lui este verticala, 'er daca o privimu din laturi, ca este ceva inclinata inainte. Din ac'asta positi'a se facu t'ote miscaril'è cu usiurintia.

La esercitiile gimnastice m'am servitu cu „termini de comanda“, pentru c'ã scolarii se le esecute cu iuti'ela si dupa tactu.

Esercitiulu 1: Positi'a.

Comand'a: „Ascultati!“ De c'ate ori copii voru audi in locul de gimnastica comand'a: „Ascultati!“ au se-si i'ee positi'a aratata, carea trebue se premerga la ori ce exercitiu.

Esercitiulu 2: Luarea distantiei.

a) Ascultati! Distanti'a simpla — unulu! Pentru-c'ã dupa comanda esercitiile se nu-se faca de unii copii mai curendu si de altii mai t'ardiu, m'am folositu si de nrii 1, 2, 3 si 4.

La comand'a ac'est'a se rarescu copii at'ata, in c'atu t'ienendu man'a stanga in positi'a sa libera, 'er man'a dr'èpta radicandu-o in linia orisontala, abia se ajunga cu v'êrfurile degetelor pre vecinulu seu. Scopulu acestei distantie este, c'ã copii se stee mai rari si se nu fia impiedecati in diferitele exercitii.

b) Ascultati! Incheiati rendulu — unulu!

La comand'a ac'est'a copii mergu 'era la locul loru de mai inainte. Acestu exercitiu, c'ã t'ote cele ce

voru urmă, trebuiescu repetate pana cându copii le voru esecută câtu se pôte de bine.

Candu rendurile voru fi incheiate, invetiatoriulu nu trebuie se sufere pre copii a se imbuldi prea tare, ci fiacare copilu din stang'a, socotindu capulu rendului la drépt'a, are se tiena spre vecinulu seu din drépta unu spatiu de o palma.

Esercitiulu 3: Distanti'a dupla.

a) Ascultati! Distanti'a dupla — unulu!

La comand'a acést'a se rarescu elevii atâta, încâtu radicandu ambe braçiele in linia orisontala, abia se ajunga fiacare degetele dela conscolarii sei vecini, cari inca trebuie se tiena manile radicate.

b) Ascultati! Incheiati rendulu — unulu!

Scolarii incheia rendulu cá si la distanti'a simpla, fora sgomotu.

Esercitiulu 4: Radicare in degete.

a) Ascultati! Radicati-ve in vârfulu degeteloru — unulu! Acestu esercitiu 'lu indeplinescu copii astfelu, ca se radica incetu-incetu in vârfulu degeteloru, cari trebuie se le tiena totu in positi'a d'antâia, pana ce tóta greutatea corpului jace pe ele, fora se-si pierda ecuilibrul; calcâiele inca trebuie se se tiena totu unulu langa altulu.

b) Saltati! Copii salta asia, cá se nu ajunga cu calcâiele de pamentu, pana ce audu comand'a: „Destulu!“ seu „Stati!“

c) Ascultati! Radicati-ve calcâiele pe schimbate — unulu! — doi!

Audiendu copii acésta comanda, pe „unulu!“ radica calcâiulu petiorului dreptu si pe „doi!“ calcâiulu petiorului celu stangu, pana ce la comand'a „Destulu!“ seu „Stati!“ incéta, luandu positi'a receruta.

Am se spunu aici unu ce esentialu, ca adeca mai la tôte aceste esercitii libere, manile se tienu in siolduri, degetulu celu grosu indereptu, ér celelalte patru lipite inainte.

Esercitiulu 5: Stârcirea adúnca.

Ascultati! Stârcirea adúnca in patru tempuri — unulu! — doi! — trei! — patru! La comand'a acésta, tienendu elevii manile in siolduri, se stârcescu pana ce se numera patru, pe incetu, tienendu totu calcâiu langa calcâiu si degetele in positi'a de mai inainte; partea superioara a corpului se nu se incline inainte; stârciti astfelu, remanu pana li se comanda: „Susu: unulu! — doi! — trei! candu ér pe incetu, dupa rostirea celoru trei numeri, se radica in susu.

II Esercitii referitòrie la petiøre.

Esercitiulu 1: Radicarea genunchiloru.

a) Ascultati! Radicati genunchiulu dreptu — unulu! La acésta comanda se radica genunchiulu petiorului dreptu asia, ca partea din diosu de genunche cu cea din susu de elu se formeze unu unghiu dreptu (90°), standu tóta greutatea corpului pe petiorulu stangu,

pana candu la comand'a „doi“ lasa cu totii petiorulu in diosu.

b) Ascultati! Radicati genunchiulu stangu — unulu! Totu ce s'a facutu cu petiorulu dreptu, se face acumu cu petiorulu stangu.

c) Ascultati! Radicati genunchiile pe schimbate — unulu! — doi! Acestu esercitiu este o combinare a celoru dõue esercitii precedente de sub a) si b) si se face asia, ca la comand'a: „unulu!“ se radica genunchiulu petiorului dreptu cá mai inainte si la „doi!“ se pune petiorulu dreptu diosu, radicandu-se celu stangu pana audu comand'a: „Destulu!“ seu „Stati!“

Esercitiulu 2: Aruncarea petiõreloru.

a) Ascultati! Aruncati petiorulu dreptu inainte — unulu! Acestu esercitiu se indeplinescu asia, ca copii radica genunchiulu cá la esercitiulu precedentu si apoi 'lu arunca câtu se pôte de tare inainte, pana audu comand'a: „Destulu!“

b) Aruncati petiorulu stangu inainte — unulu! Se face cá si cu celu dreptu.

c) Ascultati! Aruncati petiõrele pe schimbate: unulu! — doi! Acestu esercitiu combina pe cele dõue precedente de sub a) si b) astfelu, ca pe „unulu“ se radica si arunca petiorulu dreptu si pe „doi“ celu stangu, pana audu comand'a: „Destulu!“

Esercitiulu 3: Aruncarea petiõreloru intinse.

a) Ascultati! Petiorulu dreptu aruncati-lu inainte — unulu! La comand'a acésta se radica petiorulu dreptu intinsu inainte, lasandu-se tóta greutatea corpului pe petiorulu celu stangu — fora cá corpulu se se lase prea indereptu. In positi'a acésta stau elevii pana la comand'a: „doi“, candu voru lasá petiorulu diosu in positi'a de mai inainte.

b) Ascultati! Petiorulu stangu radicati-lu inainte — unulu! Acestu esercitiu se face intocmai cá celu precedentu.

c) Ascultati! Radicati pe schimbate petiõrele inainte — unulu! — doi! — trei! — patru! Acestu esercitiu fiindu o combinare a celoru dõue de mai inainte, se pôte face in patru tempuri; la comand'a: „unulu“ se radica petiorulu dreptu inainte, la „doi“ se lasa diosu, la „trei“ se radica petiorulu stangu si la „patru“ ié si petiorulu stangu positi'a de mai inainte.

Esercitiulu 4: Radicarea petiõreloru inainte si indereptu.

a) Ascultati! Radicati petiorulu dreptu intinsu indereptu — unulu! La comand'a acésta se radica petiorulu dreptu intinsu indereptu, fora cá corpulu se se incline inainte.

b) Ascultati! Radicati petiorulu stangu indereptu — unulu! Esplicarea facuta la esercitiulu precedentu servesce si la acesta.

Esercitiulu 5: Radicarea petiõreloru in laturi.

Ascultati! Radicati petiorulu dreptu

— stangu — in laturi — unulu! — doi! Dupa cum la tóte exercitiile trecute, asia si la acest'a si la cele ce voru urmá, cea-ce s'a facutu cu medulariulu dreptu se va face si cu celu stangu si apoi combinarea celoru dóue exercitii in 4 tempuri.

Copii 'si voru radica petiorulu respectivu intinsu in laturi si la „doi“ 'lu voru pune diosu.

Exercitiulu 6: Rotirea cu petiórele.

a) Ascultati! Róta cu petiorulu dreptu — stangu — dinainte inapoi — unulu! — Acestu exercitiu este o combinatie de mai multe exercitii precedente si se face astfeliu, ca intindendu petiorulu resp. inainte, apoi spre laturi, dupa aceea indereptu si in fine pe langa petiorulu celalaltu érași inainte, se forméza mai multe rotatiuni pana la comand'a: „Destulu!“

b) Ascultati! Róta cu petiorulu dreptu — stangu — din dereptu inainte: unulu! — Acestu exercitiu se face asia, ca copii radica petiorulu respectivu mai antáiu indereptu, apoi in laturi, dupa aceea inainte si apoi trece éra pe langa petiorulu celalaltu, facându astfeliu mai multe rotatiuni indereptu pana la comand'a „Destulu“

Exercitiulu 7: Radicarea calcâieloru.

a) Ascultati! Radicati calcâiulu petiorului dreptu — stangu — indereptu — unulu! — Acestu exercitiu se face asia, ca aruncamu petiorulu resp. indereptu, radicandu-lu totu deodata susu.

a) Aruncati améndóue calcâiele deodata — unulu! Exercitiulu acest'a se face prin o saritura in susu, lovindu cu ambe calcâiele partea din dereptu.

(Va urmá.)

Cursu de fisica pentru scólele elementarie.

Provocati fiindu din mai multe parti si considerandu starea actuala a invetiatoriloru nostri, ni-amu propusu — déca bunulu domnedicu ne va tiené sanetatea, ér „Scól'a Romana“ va fi spriginita si sustienuta de onorabilulu nostru publicu cetitoriu — a aduce in fiacare anu câte unu cursu completu din unu obiectu óre-care de invetiamentu. Scimu adeca din esperintia, ca invetiatorii nostri, avendu numai la mana materialulu necesariu, alesu si ordinaru dupa trebuintiele scólei, se adoperéza a-lu studiá mai antáiu pentru sene si apoi a-lu propune si scolariloru cu tóta consciéntiositate.

Éca motivele, din cari ne-amu de-terminatu a aduce cursuri complete din diversele obiecte de invetiamentu!

Inceputulu credemu a-lu face cu fisic'a; cauzele suntu usioru de intielesu. De o parte la fisica avemu astadi mai mare lipsa de manuale bune;*) de alta

*) Manuale de fisica: Elemente de fisic'a experimentalá de Nanianu. Fisic'a usuala si meteorologia de Marinu. Fisic'a scóloru primarie de Jonescu, — tóte din Bucuresci; la noi carticelele de Micu si Rosiu.

parte fisic'a desvólta si ascute de minune poterea cugetatória si este de mare folosu si pentru viét'i'a practica (a se vedé: „Instructiune pentru invetiatorii la tractarea cartiloru scolastice de Basiliu Petri“, pagin'a 103 s. u.)

Cursulu nostru de fisica se va compune din lectiuni scurte si usióre, menite pentru scóle elementarie. Invetiatorii, cari voru semtí trebuint'a de lectiuni mai desvoltate, voru fi in stare a sí-le compune insii.

Vrendu a economisá cu spatiulu, lectiunile acestea nu voru fi compuse preste totu cu intrebari si raspunsuri, asia pe cumu invetiatorii voru trebui se le tiena in scóla; scopulu nostru principalu este a oferí materialulu necesariu; form'a o lasamu in voi'a invetiatoriloru, convinsi fiindu ca dupa esemplele aduse in anulu trecutú acestu lucru nu va face nimenui vre-o greutate. Multiamita ceriului, ca avemu deja multi invetiatori de o natura independenta, cari si in punctulu acest'a ceru a li lasá deplina libertate! Deci la lucru!

1. Spatiu si universu.

In scóla se afla: table, mese, scaune, bance si alte lucruri. Pentru cá lucrurile acestea se póta fi in scóla, au trebuintia de unu locu seau spatiu; pentru aceea dicemu despre tabla, mésa, scaunu si alte lucruri, ca „ele ocupa seau cuprindu unu spatiu“, se afla intr'unu spatiu, in spatiulu chiliei de scóla.

Dar chili'a de scóla inca ocupa unu spatiu seau se afla intr'unu spatiu, in spatiulu casei de scóla. Inse chiar si cas'a de scóla, asemenea si celelalte case din comuna, apoi biseric'a, gradinele, padurile etc., ba si pamentulu, lun'a si stelele, — tóte ocupa si ele unu spatiu.

Tóte lucrurile aceste se potú vedé, seau audí, seau pipái, seau mirosí, seau gustá (esemple!), scurtu se potú observá cu cele 5 semtíri seau sensuri. Deci potemu díce: „Tóte obiectele, ce se potú observá ca sensurile, ocupa unu spatiu.“

Tabl'a ocupa o parte din spatiulu chiliei de scóla, chili'a de scóla ocupa o parte din spatiulu casei de scóla, cas'a de scóla ocupa érași o parte din acelu spatiu mare, in care se afla casele, biseric'a etc., scurtu: tóte lucrurile de pe pamentu, pamentulu insusi si celelalte corpuri ceresci.

Marele spatiu, in care se afla tóte lucrurile de pe pamentu, pamentulu insusi si tóte celelalte corpuri ceresci, se numesce **universu.**

Candu amu poté sborá pana la stéu'a cea mai departata — spre apusu, amu aflá, ca universulu nu-se gata, nu are margini; si déca amu sborá totu asia spre resaritu, miédia-dí s. miédia-nópte pana la stelele cele mai departate, amu aflá érași, ca universulu nici aici nu-se gata, nu are margini. Ce nu are margini, se díce nemarginitu. Universulu este nemarginitu. Ce este nemarginitu, nu-se póte nici mesurá; deci: Universulu nu-se póte mesurá, este **imensu.**

2. Corpuri si materia.

O carte, o tabla, unu cuptoriu, unu omu si alte fiintie ocupa, cuprindu seau implu unu spatiu; ele inse incéta unde-va, d. e. tabl'a acést'a — aici, aici etc. Unde incéta unu lucru, acolo suntu marginile sale. Astfelu lucrurile ocupa unu spatiu marginitu. Deci: Tóte lucrurile seau obiectele, cari ocupa unu spatiu marginitu, se numescu **corpuri**, ér ceea ce imple spatiulu se chiama **materia**.

3. Divisibilitatea corpuriloru.

Aici am o bucata de sacharu. Déca voiu dá in ea cu unu corpu tare, d. e. cu o piétra, cu unu ciocanu etc., se va sdrobí, va se díca: se va desface in parti mici. Totu acést'a se va intemplá, luandu in locu de sacharu o bucata de creta, carbune, sare, glaja.

Mai greu este a sfermá pietri, fieru, auru; inse nici acést'a nu este preste potintia, precumu ni vedescu pietrarii seau zidarii, faurii si aurarii. Nu este corpu, carele se nu-se póta sdrobí, sfermá seau desface in parti. A impartí se dice si a dividá. Deci:

Tóte corpurile suntu divisibile.

4. Atome, molecule.

Sdrobindu o bucata de sacharu, capetamu parti mai mici. Luandu acumu un'a din aceste parti mai mici si sdrobindu-o si pe ea, vomu capetá parti totu mai mici. Continuandu in modulu acést'a, vomu capetá in fine parti de totu mici. — La acelasi rezultat vomu ajunge, facúndu acést'a cu o bucata de sare, carbune seau altu corpu.

Tóte corpurile se compunu din parti de totu mici, cari se numescu **atome** seau **molecule**.

Sacharulu se compune din atome seau molecule de sacharu, sarea din atome seau molecule de sare; din ce se compune: fierulu? plumbulu? aurulu? putiós'a? (Respunsuri complete!)

Nota. Dupa chemia atome se numescu acele parti mici, cari nu se potu observá nici chiar cu microscopurile cele mai bune; inse pentru scolarii scólei elementarie ajunge si explicarea de susu.

(Va urmá.)

Multiumita publica.

Pentru „Scóla capitala romana gr. or. din Branu“ se facura urmatóriele daruri din partea unor bravi barbati, si anume:

1. Onorat'a si brav'a eforia scolara bine-voí a prenumerá multu pretiuit'a si eminent'a fóia pedagogica „Scóla Romana“ pe acestu anu 1876, éra acumu in siedinti'a eforiala din 30 Nov. a. c. intre alte multe si importante ofaceri scolastice, decise cu bucuria, a prenumerá „Scóla Romana“ si pe anulu urmatoriu 1877 sub adres'a de mai inainte: „Directiunea scólei capitale rom. gr. or. in Branu.“

2. Onoratulu si multu zelosulu parochu din Sohodolu, Leontinu Puscariu, daruí pentru acést'a

scóla portretulu marelui fundatoru Emanuilu Gozdsu, d'impreuna cu brosiur'a numita: „Relatiune generala „despre starea fundatiunei lui Gozdsu dela 3 Fauru „1870 pana la finea anului 1874. Budapest'a, 1875 etc.“

3. Prea stimatulu domnu Fr. Reischig, directoru de contumatia in Vam'a Branului, a datu pentru gunoirea gradinei acestei scóle o gramada de gunoiu in apropiarea gradinei; acestu daru e cu atátu mai bine-venitu si primitu, cu cátu gradin'a scólei este mai lipsita de acestu nutreментu necesariu.

4. Onoratulu domnu Karl Tartler, provisoru in Branu, a daruitu acestei scóle in primavér'a anului 1873 si 1874 multe treve cu semburi de pomi si multi arborei selbateci, asia incátu cu cei procurati de scolarii nostri avemu unu numeru frumosielu de arborei.

Deci pentru astfelu de daruri facute scólei nóstre, subscris'a directiune scolara se sênte tare deobligata, in numele scólei si a binelui comunu braneanu, a esprime generosiloru domni donatori multiumita si recunoscintia publica!!!

Branu, in 30. Decembre st. v. 1876.

Directiunea scólei capitale rom. gr. or.

Varietati.

(Inspectoru regescu de scóle — defraudantu.) Foile din Pest'a ni aducu scirea, ca inspectorulu r. de scóla din comitatulu Borsiodu, J. P. ar fi defraudatu bani erariali, didactru, stipendia de ale scolariloru etc. in suma de 2000 fl. Procurorulu de statutu i-a intentatu deja procesu criminalu.

Bibliografia.

Patianiele multu cercatei Griselde. Istorióra morala prea interesanta scrisa pentru poporulu romanu. Editoru J. C. Hintiescu. Brasiovu. Frank & Dressnandt. Pretiulu 20 kr.

Invitare de prenumeratiune la „Scóla Romana“ pe anulu 1877

pre langa conditiunile din fruntea foiei. Dela 10 esemplarie unule se dá gratis. Ne rogamu de nou a grabi cu prenumeratiunile, cá se potemu satisface dorintieloru tuturoru.

☛ Cu esemplarie complete din „Scóla Romana“, pe anulu espiratu mai potemu inca servi.

☛ De odata cu numerulu de faciá amu espedatu si numerele reclamate din anulu trecut.

☛ Cei ce mai suntu inca in restantia cu costulu abonamentulu pe anulu espiratu, grabésca a se achitá.